

Neubauer, K. a kol. **NEUROGENNÍ PORUCHY KOMUNIKACE U DOSPĚLÝCH** (Praha, Portál, r. vydání 2007).

Získané neurogenní poruchy komunikace u dospělých osob

Terminologie

- poruchy, které mají svou lingvistickou, neurogenní i kognitivní složku

- vícedimenzionální poruchy
- terminologie neurogenních poruch řečové komunikace je složitá

Snaha o propojení

- Spojení složek – komplexní hodnocení – např. Cséfalvay, Traubner (1996):
- „ *Jde o získané postižení komunikačních schopností zasahující veškeré modality řeči (expresivní a receptivní, mluvenou a psanou řeč) a v různé míře i veškeré roviny jazykového systému (foneticko-fonologickou, morfologicko-syntaktickou, lexikálně-sémantickou a také pragmatickou).*
- *Afázie vzniká následkem ložiskových poškození mozku jako důsledek systémového vlivu mozkové léze na vyšší psychické funkce člověka.*“

Řeč a jazyk

- specifický terminologický problém – nedostatečné rozlišení pojmů **řeč** a **jazyk** v naší literatuře
- Zahraniční zdroje:
- **Dysartrie** - neurogenní motorická porucha řeči (motor neurogenic speech disorder)
- **Afázie** - jazyková neurogenní porucha (neurogenic language disorder)
- Pochopení procesu mezilidské komunikace jako víceúrovňového jevu
- rozlišení obsahu pojmů jazyk a řeč

Jazyk - komunikační kód

- Tvoření odlišnými a selektovanými signály, znaky a symboly reprezentující každý aspekt tohoto kódu
- Adekvátní užití kódu je podmíněno kognitivními procesy:
- paměť a pozornost, intelektové schopnosti

Jazyk – komunikační kód

- Proces tvorby a užití jazykového kódu závisí na:
- schopnosti učení se novým informacím
- intaktních cerebrálních funkcích
- Jejich postižení (např. získanou poruchou fatických funkcí) limituje možnosti adekvátního užití jazykového kódu
- ve všech jeho základních složkách (sémantické, syntaktické, fonologické a pragmatické)

Základní složky jazykového kódu – ve verbální komunikaci

- **fonologická**
- týká se abstraktní lingvistické úrovně individuálního zvukového systému, jímž je jazykový kód realizován
- dominantní je distinktivní hodnota jednotlivých fonémů
- **sémantická**
- význam a rozsah částí jazykového kódu
- rozsah a výbavnost aktivní a pasivní slovní zásoby
- **syntaktická**
- struktura větších celků – stavba vět a souvětí
- **pragmatická**
- užití jazyka v sociální komunikaci
- efektivita jeho užití
- možnost individuálního výběru slov či jiných částí jazykového kódu

Řeč

- **jazykový (znakový) obsah komunikace** se neobejde bez přiměřené **fyzikální realizace jazykové produkce**
- jazykový produkt u člověka je celistvý pouze při bezchybné interakci obou těchto komponentů
- fyzikální modalitou jazyka je **řečový projev** (nebo písmo, komunikace neverbálními prostředky)
- **řeč je fyzikální realizací jazyka**, je to užití signálů, které vznikají respirací, fonací artikulací a rezonancí
- Pro využití řečového signálu jsou důležité jejich akustické a auditorní znaky, které jsou zpracované **sluchovou percepcí a kognitivními procesy**

Lidská řeč je vytvářena mluvidly

- 2 základní modifikace ve využití:
 - *vitální funkce (dýchání, příjem potravy)*
 - *funkce zvukové – pro plnohodnotnou lidskou komunikaci mluvenou řečí*

Problematika mezilidské komunikace

- předmět zájmu jazykovědných a psychologických disciplín
 - oblast psycholingvistického výzkumu řečové komunikace
- výsledky výzkumu jsou součástí diagnostických a terapeutických snah v oblasti neurogenních poruch řečové komunikace

Řečová komunikace – pojem vychází z přijetí psycholingvistické koncepce

- snaha o syntézu kognitivních a jazykovědných přístupů k procesu mezilidské komunikace
- Různé názory na dělení procesu sdělování a komunikace na více modalit
- rozdílné názory na užívání termínu **jazykové poruchy**

- **Pojem jazyková porucha**

- při primárně nepoškozených motorických modalitách (respirace, fonace, artikulace, rezonance) dochází k obtížím v užití jazykového vyjádření u postiženého člověka
- projev se liší od kodifikované normy jazykového vyjadřování v daném sociálním prostředí
- vede ke ztížení až nemožnosti dorozumět se s okolím
- jsou zasaženy i další formy sdělení informací (*písmo, manuální forma vyjádření s užitím jazykového kódu*)

- **Pojem percepční jazyková porucha**

- zahrnuje obtíže v dekódování orální řeči, písma, př. manuální formy sdělení

- **Pojem motorická řečová porucha**

- **při primárně nepoškozených jazykových schopnostech člověka** (lexika, morfologie, syntax, pragmatika) dochází k obtížím v orální řeči
- Nápadná odlišnost od kodifikované normy výslovnosti daného jazyka, daného sociálního prostředí
- projev je nesrozumitelný, ztížené až nemožné dorozumění se s okolím
- primárně nejsou zasaženy další formy sdělení informací – písemná, popř. manuální forma
- mohou být přidružené postižení motoriky končetin – to vede k částečné nebo úplné nemožnosti využít psaní, manuální formy komunikace – jsou zasaženy i další formy sdělení informací (*písmo, manuální forma vyjádření s užitím jazykového kódu*)

- **Obtíže v odlišení dominantní báze poruchy při diagnostice a terapii**

- **Psycholingvisticky orientovaný přístup v diagnostice a terapii**

Rozlišení poruch na bázi postižení:

- **motorických řečových mechanismů** (dysartrie, řečová dyspraxie)
 - **individuálního jazykového systému** (afázie)
 - **kognitivně-komunikačních funkcí** (demence, poruchy verbální paměti a dalších funkcí na bázi traumatu CNS)
 - **primárních funkcí orofaciální oblasti** (dysfagie, orální dyspraxie)
 - Užití tohoto systému v diferenciální diagnostice neurogenních poruch komunikace
 - Usnadnění volby adekvátního systému terapie
 - zaměřen na práci s modalitou, jež je dominující pro vznik a přetrvávání poruchy řečové komunikace
 - nikoli na vnější či sekundární symptomy poruchy
 - v současnosti – **snaha o přehledný systém úrovní komunikačního procesu**
 - **jednotlivé části procesu komunikace**, které jsou spjaty s činností CNS, s jejími úrovněmi, tvoří **uzavřený řetězec**
 - pro intaktní průběh komunikačního procesu nutná bezchybná součinnost všech složek, porucha v jedné z nich ovlivňuje i průběh ostatních složek
 - **Komunikační řetězec –vzájemně propojené úrovně komunikačního procesu a jeho poruch** (Neubauer, 2007, s.18)
 - **Diferenciální diagnostika v oblasti neurogenních řečových poruch**
-
- **Dysartrie**
 - motorická řečová porucha, při níž jsou jazykové a kognitivní složky řečové komunikace v zásadě intaktní
 - *Narušení a deformace různé úrovně - respirace, fonace, rezonance, artikulace*
-
- **Řečová dyspraxie**
 - projevuje se poruchami programování řečových prvků, hlásek, slabik, jejich záměnami, vynecháváním, perseveracemi
 - Nekonstantní poruchy, nebývají spojeny s poruchami dalších motorických řečových činností
-
- **Afázie**
 - porucha užití individuálního jazykového systému
 - vícefaktorová snížená schopnost dekodovat nebo používat smysluplné lingvistické části (slova, větší syntaktické celky)
-
- **Kognitivně-komunikační deficit**

- obtížně definovatelné formy převážně kognitivně-komunikačních obtíží na bázi následků úrazů CNS a počátků degenerativních onemocnění
- difuzní úbytek či nekonstantní výpadky kognitivních funkcí v oblasti verbální paměti, cílené pozornosti, diferenciací podnětů ve zrakovém a sluchovém poli
- tyto obtíže mohou mít za následek selhávání v řečové nebo písemné komunikaci

- **Demence**

- globální úbytek paměťových a intelektových schopností
- projevuje se poruchami verbální paměti a užití řeči pro smysluplnou komunikaci, nikoli prvotně řečovými a jazykovými poruchami

- **Dysfagie a orální dyspraxie**

- poruchy vitálních funkcí orofaciální oblasti na neurogenním podkladě
- vymykají se primární definici poruch řečové komunikace
- podstatné pro komplexní diagnostiku a terapii osob s neurogenními poruchami